

KÖNYVSZEMLE / BOOK REVIEWS

Szabó Kinga²⁸

Ami az enyém, az a tiéd? – Rachel Botsman és Roo Rogers What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption című könyvének ismertetése

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2026.35>

Bevezetés

A 21. század első évtizedének végére a globalizáció, a digitalizáció és a 2008-as pénzügyi, gazdasági világválság egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy a hagyományos fogyasztói társadalom működésével szemben egyre több kritikus hang jelent meg. A korábbi gazdasági modell alapjait a tömegtermelés és a folyamatos fogyasztás növekedése jelentette, amelyben a gazdasági fejlődés egyik legfontosabb mozgatórugója a minél nagyobb volumenű eladás volt. Ezzel párhuzamosan azonban egyre nyilvánvalóbbá váltak a modell korlátozó tényezői: a természeti erőforrások túlzott kiaknázása, a környezeti terhelés egyre nagyobb növekedése, valamint a pazarlás mind egyre sürgetőbb problémává váltak.

Ebben a társadalmi és gazdasági környezetben jelent meg 2010-ben Rachel Botsman és Roo Rogers *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption* című könyve, amely a megosztáson alapú gazdaság (*sharing economy*) egyik első átfogó tudományos elemzésének tekinthető. A szerzők alapvető állítása szerint a XX. századot meghatározó tulajdonközpontú fogyasztás fokozatosan átadja helyét egy olyan gazdasági modellnek, amelyben a javak birtoklása helyett azok használata, megosztása és közösségi hasznosítása válik meghatározóvá, amelyet a szerzők *kollaboratív fogyasztásnak* (*collaborative consumption*) neveznek.

Botsman és Rogers szerint maga a megosztás nem újkeletű jelenség, mivel az emberek évszázadokon keresztül kölcsönadták egymásnak eszközeiket, közösen használták a rendelkezésre álló erőforrásokat és együttműködtek közvetlen közösségeikben (gondoljunk csak a jólműködő kalákára). Az együttműködés újszerűségét az internet, az okostelefonok és a digitális platformok megjelenése jelenti, amelyek lehetővé tették, hogy ez a fajta együttműködés már ne csak családok vagy helyi közösségek között, hanem globális léptékben különböző országokban vagy földrészekben élő teljesen idegenek között is megvalósuljon.

A könyv jelentőségét tovább erősíti interdiszciplináris szemlélete. A szerzők nem csupán gazdasági szempontból vizsgálják az új jelenséget, hanem pszichológiai, szociológiai és környezetvédelmi tényezőket is figyelembe vesznek. A könyv során elemzésükben kiemelt szerepet kap a fenntarthatóság, a közösségi együttműködés és mindenekelőtt a bizalom, amelyet a digitális platformok működésének alapvető feltételeként értelmeznek.

A könyv megjelenése óta eltelt több mint másfél évtized lehetőséget biztosít arra, hogy a szerzők előrejelzéseit a gyakorlat tükrében is értékeljük. A könyvben leírt számos elképzelésük beigazolódott, mivel a platformgazdaság mára a világgazdaság meghatározó részévé vált, ugyanakkor ezzel együtt új társadalmi, gazdasági és szabályozási problémák is megjelentek, ezért a könyv napjainkban is fontos kiindulópontot jelent a *sharing economy* működésének megértéséhez.

Jelen könyvismertető célja egyrészt bemutatni Botsman és Rogers legfontosabb elméleti megállapításait, másrészt értékelni azok érvényességét a platformgazdaság jelenlegi fejlődésének tükrében.

A fogyasztói társadalom problémái

Botsman és Rogers elemzésük kiindulópontjaként a modern fogyasztói társadalom működését vizsgálják. Véleményük szerint a 20. század gazdasági sikere nagyrészt a tömegtermelésre és a

²⁸ egyetemi docens, Neumann János Egyetem, szabo.kinga@nje.hu

folyamatos fogyasztás bővítésére épült, mivel a vállalatok a reklámok és a marketing segítségével egyre újabb és újabb igényeket alakítottak ki, így a fogyasztás fokozatosan túllépett a valódi szükségletek kielégítésén. A tulajdonlás fokozatosan társadalmi státuszsimbólummá vált, miközben a termékek használati értéke sok esetben jelentősen háttérbe szorult.

A szerzők a jelenséget *hiperfogyasztásnak* (hyperconsumption) nevezik. Ebben a rendszerben a fogyasztók nem csupán azért vásárolnak, mert szükségük van egy új termékre, hanem azért, mert a reklámok, a divat és a társadalmi elvárások folyamatosan új soha ki nem elégíthető igényeket teremtenek számukra. A könyv feleleveníti a második világháborút követő amerikai fogyasztói kultúra kialakulását, amikor a gazdasági növekedés egyik fő céljává a vásárlás folyamatos ösztönzése vált. A szerzők példaként említik a Life magazin 1955-ben megjelent „Throwaway Living” című cikkét, amely az egyszer használatos termékek (mint például az eldobható papírpoharak vagy evőeszközök) kultúráját a modern életmód szimbólumaként mutatta be.

A hiperfogyasztás következményeként jelentős mennyiségű erőforrás marad kihasználatlan. Számos háztartásban találhatók olyan eszközök – például létrák, sátrak, fűrógépek, vagy sportfelszerelések –, amelyeket évente csupán néhány alkalommal használunk, miközben előállításuk jelentős nyersanyag- és energiafelhasználással jár. Botsman és Rogers szerint ez a pazarlás nemcsak gazdasági, hanem súlyos környezetvédelmi problémát is jelent.

A könyv kiemelt figyelmet fordít a tömegfogyasztás környezeti következményeire. Az egyre növekvő termelés fokozza az energiafelhasználást, növeli a hulladék mennyiségét és hozzájárul a szén-dioxid-kibocsátás emelkedéséhez. A szerzők a műanyagszennyezés és az óceánokban felhalmozódó hulladék példáján keresztül érzékeltetik, hogy a jelenlegi fogyasztási modell hosszú távon nem fenntartható, amelyet tovább erősít a tervezett elavulás gyakorlata, amelynek következtében számos terméket eleve korlátozott élettartamra terveznek, ösztönözve ezzel a fogyasztókat újabb vásárlásokra.

Botsman és Rogers arra is rámutatnak, hogy a fogyasztás növekedése nem feltétlenül eredményez jobb életminőséget vagy nagyobb boldogságot. Bár a fejlett országokban is folyamatosan emelkedett a fogyasztás, ez nem járt együtt az emberek elégedettségének és boldogságának hasonló mértékű növekedésével. A szerzők szerint ugyanis egyre többen ismerték fel, hogy a korlátlan fogyasztás nem jelent hosszú távú megoldást sem gazdasági, sem társadalmi, sem környezeti szempontból.

A változásban meghatározó szerepet játszott a 2008-as pénzügyi világválság is. A válság egyértelműen rávilágított arra, hogy a hitelfelvételre és folyamatos fogyasztásra épülő gazdasági modell sérülékeny, ezért a fogyasztók egy része új, költséghatékonyabb és fenntarthatóbb megoldásokat kezdtek el keresni. Ezzel párhuzamosan a digitális technológiák fejlődése és az internet elterjedése megteremtették azokat a feltételeket, amelyek lehetővé tették a kollaboratív fogyasztás gyors elterjedését.

A kollaboratív fogyasztás elméleti kerete

Rachel Botsman és Roo Rogers mellett érvelnek, hogy a kollaboratív fogyasztást nem egyszerűen új üzleti modellek összessége, hanem a fogyasztói társadalom egyik legjelentősebb átalakulási folyamata. A szerzők szerint a XX. századot meghatározó, tulajdonközpontú szemlélet fokozatosan háttérbe szorult, miközben egyre nagyobb teret nyernek azok a fogyasztási formák, amelyek a hozzáférést, a közösségi együttműködést és a meglévő erőforrások hatékonyabb kihasználását helyezik előtérbe. Ebben meghatározó szerepet játszik a digitális technológia fejlődése, amely nem csupán a szükséges technikai háttérrel biztosítja, hanem olyan új gazdasági infrastruktúrát is létrehoz, amely lehetővé teszi az emberek közötti együttműködést nagy létszámú, földrajzilag egymástól távol élő közösségekben is.

A szerzők egyik legismertebb megállapítása az, hogy a modern gazdaságban egyre kevésbé az számít, hogy valaki birtokol-e egy adott terméket, hanem az, hogy hozzáfér-e ahhoz akkor, amikor szüksége van rá. Ez a szemlélet alapvető változást jelent a hagyományos fogyasztási modellekhez képest, amelyekben a tulajdonlás egyszerre jelentett gazdasági biztonságot és társadalmi státuszt.

A kollaboratív fogyasztás ezzel szemben a használati értéket helyezi előtérbe, amely egyszerre eredményezhet gazdasági megtakarítást és hatékonyabb erőforrás-felhasználást.

Botsman és Rogers három alapvető modellt különítenek el, amelyek együttesen alkotják a kollaboratív fogyasztás elméleti keretét.

Az első modell a *Product Service Systems* (PSS), amelyben a fogyasztó nem magát a terméket vásárolja meg, hanem csak annak használati jogát. A hangsúly ebben az esetben tehát a tulajdonlásról a szolgáltatás igénybevételére, a hozzáférésre helyeződik át. A szerzők szerint számos termék esetében gazdaságilag indokolatlan, hogy minden fogyasztó külön birtokolja ugyanazt az eszközt, amikor annak kihasználtsága rendkívül alacsony.

Ennek legismertebb példái az autómegosztó rendszerek, például a Zipcar, BlaBlaCar vagy itthon az Oszkár, valamint a közösségi kerékpár- és rollerkölcsönző szolgáltatások. Egy személygépkocsi idejének túlnyomó részében parkol, miközben tulajdonosa fizeti a fenntartás valamennyi költségét. A megosztás révén ugyanaz az autó több felhasználó igényeit is képes kielégíteni, ami csökkenti az új járművek iránti keresletet, csökkenti a környezeti terhelést és gazdaságosabbá teszi az erőforrások felhasználását.

A második modell a *Redistribution Markets*, amely a még használható termékek újraelosztására épül. Botsman és Rogers abból indulnak ki, hogy a fejlett társadalmakban jelentős mennyiségű használható tárgy kerül ki a gazdasági körforgásból pusztán azért, mert eredeti tulajdonosának már nincs rá szüksége vagy egy újabbat vásárolnak. Ezek a javak azonban megfelelő közvetítő platformok segítségével új tulajdonoshoz kerülhetnek, meghosszabbítva életciklusukat és csökkentve a hulladékképződést. A könyvben számos példát említenek erre a modellre. A *Freecycle* közössége lehetővé teszi, hogy a felhasználók ingyenesen adjanak tovább használható tárgyakat, míg más online piacterek vagy csereplatformok elősegítik a használt termékek adásvételét. Hasonló logikára épülnek a könyvcseriprogramok, a ruhacserék vagy akár a *Garden Swap* kezdeményezések is, ahol a résztvevők saját kertjük terményeit cserélik egymás között. A szerzők szerint ezek a modellek nemcsak gazdasági előnyökkel járnak, hanem hozzájárulnak a körforgásos gazdaság megvalósításához is.

A harmadik modell, a *Collaborative Lifestyles*, ami már túlmutat a fizikai termékek megosztásán, mivel ebben az esetben a résztvevők tudást, időt, készségeket, pénzügyi forrásokat vagy egyéb immateriális erőforrásokat osztanak meg egymással. A digitális technológiák fejlődése tette lehetővé olyan decentralizált közösségek kialakulását, amelyekben az emberek kölcsönösen segítik egymást, miközben azok gazdasági és társadalmi értékeket teremtenek. Ide sorolhatók például a *Couchsurfing*, amely szállásmegosztáson alapul, vagy a *Zopa*, amely a hagyományos pénzügyi intézmények közvetítése nélkül teszi lehetővé a magánszemélyek közötti hitelezést. Hasonló logika alapján működnek a közösségi finanszírozási platformok, az időbankok és a különböző tudásmegosztó hálózatok is, amelyek esetében a közösségi együttműködés alapját nem kizárólag a gazdasági érdekek jelentik, hanem a kölcsönösség, a bizalom és a társadalmi tőke.

A kollaboratív fogyasztás működésének feltételei

Botsman és Rogers szerint a kollaboratív fogyasztás sikeréhez nem elegendő egy innovatív üzleti ötlet vagy egy jól működő digitális platform. A rendszer hosszú távú működéséhez négy alapvető feltétel együttes meglétére van szükség. Az első feltétel a *kritikus tömeg* (critical mass), vagyis elegendő számú felhasználó jelenléte, amely biztosítja a platform megfelelő működését. A második a *kihasználatlan kapacitások felismerése* (idling capacity), amely arra épül, hogy a gazdaságban számos erőforrás marad részben vagy teljesen kihasználatlanul. A harmadik feltétel a *közös javakba vetett hit* (belief in the commons), vagyis annak elfogadása, hogy bizonyos javak közös használata minden résztvevő számára előnyös lehet. Végül a negyedik és talán a legfontosabb tényező az *idegenek közötti bizalom* (trust between strangers), amely lehetővé teszi, hogy a felhasználók idegenként, személyes kapcsolat hiányában is együttműködjenek egymással. A szerzők szerint e négy tényező együttesen teszik lehetővé, hogy a kollaboratív fogyasztás hosszú távon is működőképes gazdasági modellé váljon. Emiatt a könyv központi kérdésévé válik

a bizalom szerepe, amelyet Botsman és Rogers a digitális gazdaság egyik legfontosabb erőforrásának tekintenek.

A digitális bizalom szerepe és a kollaboratív fogyasztás kritikai értékelése

A kollaboratív fogyasztás egyik legfontosabb sajátossága, hogy működése nagymértékben a résztvevők közötti bizalomra épül. Botsman és Rogers szerint a digitális gazdaság egyik legjelentősebb újítása nem pusztán az internet vagy a mobiltechnológia fejlődése, hanem az a lehetőség, hogy ezek az eszközök képesek biztonságos együttműködést létrehozni egymást korábban nem ismerő, idegen emberek között. Míg a hagyományos gazdaságban a fogyasztók elsősorban ismert vállalatokban, intézményekben és márkákban bíztak meg, addig a platformgazdaságban a bizalom egyre inkább a digitális reputációs rendszerekre és a felhasználói visszajelzésekre épül.

A szerzők ezt a jelenséget *elosztott bizalomnak* (distributed trust) nevezik. A bizalom forrása ebben az esetben már nem kizárólag egy intézmény vagy vállalat hírneve, hanem a közösség által létrehozott információk, értékelések összessége. Az online értékelések, a hitelesített felhasználói profilok, a korábbi tranzakciók és a nyilvános visszajelzések lehetővé teszik egy ún. *bizalmi reputációs index* (trust reputation index) létrehozását és aminek segítségével a felhasználók megalapozott döntéseket hozzanak olyan személyekkel kapcsolatban is, akikkel korábban soha nem találkoztak és nagy valószínűség szerint nem is fognak. Ennek eredményeként a digitális platformok jelentősen csökkentik a gazdasági tranzakciók bizonytalanságát, miközben növelik az együttműködés hatékonyságát.

A digitális reputáció mára önálló gazdasági értékévé vált, ugyanis egy pozitív értékelésekkel rendelkező szállásadó, autóbérbeadó vagy szolgáltató lényegesen könnyebben talál ügyfeleket, mint egy új vagy kevésbé megbízhatónak tartott felhasználó. Az értékelési rendszerek egyúttal ösztönzik a szabálykövető magatartást is, hiszen a rossz tapasztalatok nyilvánosan megjelennek, és hosszabb távon csökkenthetik az adott felhasználó lehetőségeit. Az előbbieket értelmében Botsman szerint a bizalom így nem csupán társadalmi érték, hanem a digitális gazdaság egyik legfontosabb gazdasági erőforrása is. Ugyanakkor a szerzők hangsúlyozzák, hogy a digitális technológia önmagában nem elegendő a kollaboratív fogyasztás sikeréhez. A platformok hosszú távú működése csak akkor biztosítható sikeresen, ha átlátható szabályokat alkalmaznak, megfelelően kezelik a vitás helyzeteket, valamint képesek fenntartani a felhasználók bizalmát. A technológiai innováció és a társadalmi bizalom tehát egymást kiegészítő tényezők, amelyek együtt teszik lehetővé a megosztáson alapú gazdaság fejlődését.

Értékelés

A *What's Mine Is Yours* könyv 2010-es megjelenése óta eltelt több mint másfél évtized lehetőséget biztosít arra, hogy Botsman és Rogers elméleti megállapításait a gyakorlat tükrében értékeljük. Számos előrejelzésük beigazolódott: a platformalapú szolgáltatások ma már a világgazdaság meghatározó szereplői, a hozzáférésalapú fogyasztás egyre több ágazatban jelenik meg, és a digitális bizalom valóban a platformgazdaság működésének egyik alapvető feltételévé vált.

A könyv egyik legnagyobb tudományos erőssége, hogy elsőként dolgozta ki a kollaboratív fogyasztás átfogó elméleti keretét. Botsman és Rogers nem egyszerűen új üzleti modelleket mutatnak be, hanem feltárják azokat a társadalmi, gazdasági és technológiai folyamatokat is, amelyek lehetővé tették e modellek kialakulását. Interdiszciplináris megközelítésük különösen értékes, mivel a közgazdasági elemzést elengedhetetlen pszichológiai, szociológiai és környezetvédelmi szempontokkal egészítik ki.

Ugyanakkor a könyv több ponton optimista képet fest a megosztáson alapú gazdaságról. A szerzők elsősorban a közösségi együttműködés előnyeit hangsúlyozzák, miközben kevés figyelmet fordítanak azokra a problémákra, amelyek később a platformgazdaság fejlődésével váltak nyilvánvalóvá. A legismertebb platformok – például az Airbnb vagy az Uber – mára globális vállalatokká váltak, amelyek működését elsősorban piaci és profitorientált szempontok határozzák meg. Ez azt jelenti, hogy a kezdetben decentralizált közösségi együttműködés sok esetben ún.

platformkapitalizmussá alakult át, ahol a platformüzemeltetők jelentős befolyással bírnak a piac működésére.

Értékelési szempontból fontos kérdés a digitális bizalom sérülékenysége is. Habár az online értékelési rendszerek valóban csökkentik a tranzakciók kockázatát, működésük nem teljesen mentes a problémáktól, mivel a hamis értékelések, az algoritmusok átláthatatlansága és a platformok saját döntési mechanizmusai befolyásolhatják a felhasználók lehetőségeit. Aminek következtében a bizalom egyre inkább magukhoz a platformvállalatokhoz kötődik, amelyek meghatározzák a hozzáférés feltételeit és a felhasználói kapcsolatok működését. Továbbá a platformgazdaság fejlődése új társadalmi kihívásokat is felszínre hozott. A hálózati hatások következtében néhány nagy platform rendkívül erős piaci pozíciót épített ki, ami csökkentheti a versenyt és növelheti a felhasználók függőségét. Emellett a digitális platformokon végzett munka elterjedése új foglalkoztatási formákat hozott létre, amelyek ugyan nagyobb rugalmasságot biztosítanak, de gyakran bizonytalanabb munkafeltételekkel és korlátozottabb szociális védelemmel járnak.

A szerzők a kollaboratív fogyasztást a fenntarthatóság egyik lehetséges eszközeként értelmezik, ami számos esetben megalapozott. A közös használat növeli az erőforrások kihasználtságát, csökkentheti a hulladék mennyiségét és mérsékelheti az új termékek iránti keresletet. Ugyanakkor a későbbi kutatások arra is rámutattak, hogy a megosztás nem minden esetben vezet automatikusan kisebb környezeti terheléshez. Az úgynevezett *visszapattanó hatás* (rebound effect) miatt az olcsóbb és könnyebben hozzáférhető szolgáltatások növelhetik a fogyasztást, így a környezeti előnyök részben vagy egészen elveszhetnek.

Mindezek ellenére Botsman és Rogers munkája ma is a sharing economy szakirodalmának egyik legfontosabb hivatkozási alapja. A könyv legnagyobb értéke abban rejlik, hogy olyan fogalmi és elméleti keretet alakított ki, amely alapvetően meghatározta a platformgazdaság, a digitális bizalom és a fenntartható fogyasztás későbbi kutatásait. Bár a platformgazdaság fejlődése több ponton árnyalta a szerzők korábbi optimista elképzeléseit, alapvető felismeréseik továbbra is érvényesek, és fontos kiindulópontot jelentenek a kollaboratív fogyasztás megértéséhez.

Összegzés

Rachel Botsman és Roo Rogers *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption* című könyve a megosztáson alapú gazdaság egyik legjelentősebb műve. A szerzők elsőként dolgozták ki a kollaboratív fogyasztás átfogó elméleti keretét, amely a tulajdonközpontú fogyasztási modell helyett a hozzáférésre, a közösségi együttműködésre és a digitális bizalomra épülő gazdasági szemléletet helyezi előtérbe. A könyv jelentősége nem kizárólag abban rejlik, hogy bemutatta a sharing economy korai példáit, hanem abban is, hogy rámutatott a fogyasztói kultúra mélyebb társadalmi, kulturális és gazdasági átalakulására.

Botsman és Rogers meggyőzően érvelnek amellett, hogy a digitális technológiák fejlődése lehetőséget teremt a meglévő erőforrások hatékonyabb kihasználására, a pazarlás csökkentésére és a fenntarthatóbb fogyasztási formák elterjedésére. A kollaboratív fogyasztás három modelljének – a *Product Service Systems*, a *Redistribution Markets* és a *Collaborative Lifestyles* – bemutatása világos elméleti keretet biztosít a megosztásalapú gazdaság különböző működési formáinak értelmezéséhez. Hasonlóan fontos a digitális bizalom szerepének elemzése, amelyet a szerzők a platformgazdaság működésének egyik alapvető feltételeként azonosítanak.

A könyv számos megállapítását az elmúlt másfél évtized fejlődése igazolta. A platformalapú szolgáltatások mára a világgazdaság meghatározó részévé váltak, és jelentős hatást gyakorolnak a fogyasztói magatartásra, az üzleti modellekre és a gazdasági kapcsolatok szerkezetére. A hozzáférésen alapuló fogyasztás számos területen valós alternatívát jelent a kizárólagos tulajdonlással szemben, miközben a digitális platformok új lehetőségeket teremtenek az együttműködésre és az erőforrások megosztására. Ugyanakkor a platformgazdaság fejlődése arra is rávilágított, hogy a kollaboratív fogyasztás nem mentes az ellentmondásoktól. A piaci koncentráció erősödése, a digitális platformokon végzett munka sajátos foglalkoztatási viszonyai, az algoritmusok átláthatóságával kapcsolatos kérdések, valamint a digitális bizalom

sérülékenysége olyan problémák, amelyek a könyv megjelenésekor még kevésbé voltak érzékelhetők és előre láthatóak. Emellett a fenntarthatósági előnyök sem tekinthetők automatikusnak, hiszen azok nagymértékben függnék a fogyasztói magatartástól, az üzleti modellektől és a szabályozási környezettől.

Mindezek ellenére a *What's Mine Is Yours* továbbra is meghatározó hivatkozási pont a sharing economy szakirodalmában. A könyv legnagyobb érdeme, hogy új szemléletet vezetett be a fogyasztásról való gondolkodásba, és olyan fogalmakat alkotott meg, amelyek ma is alapvető szerepet játszanak a platformgazdaság kutatásában. A kollaboratív fogyasztás, a digitális bizalom és a hozzáférésen alapú gazdaság összefüggéseinek bemutatásával Botsman és Rogers olyan elméleti alapot teremtettek, amelyre a későbbi kutatások jelentős része épül.

Összességében megállapítható, hogy a könyv napjainkban is időszerű és releváns olvasmány. Bár a platformgazdaság fejlődése több ponton árnyalta a szerzők optimista elképzeléseit, alapvető felismeréseik, fogalmai rendszereik továbbra is érvényesek. A *What's Mine Is Yours* nemcsak a megosztáson alapú gazdaság kialakulásának egyik legfontosabb összegzése, hanem olyan tudományos alpmű is, amely nélkül a digitális platformokra épülő gazdasági és társadalmi folyamatok nehezen értelmezhetők.